

När pedagogiken blir helighetens fiende

Pedagogikens uppgift är självklar, att göra det svårtillgängliga begripligt, att undervisa och utbilda genom att förklara och utreda vad mottagaren är okunnig om eller inte förstår. Heligheten undflyr med nödvändighet den ambitionen. Till helighetens natur hör att den är ofattbar, outgrundlig, att den nödgar oss att ta av skorna därför att vi står på helig mark, står inför den brinnande busken som inte förbränns. Hur det går till får lämnas därhän. Det tillhör det mysteriösa, helighetens fördoldhet.

Paradoxen mellan pedagogikens ambition och helighetens karaktär aktualiseras av det nya kyrkohandboksförslaget. Den pedagogiska ansatsen kräver att mässans formuleringar skall vara begripliga och lättillgängliga medan helighetens närvaro undflyr sådana försök. Handboksförslaget riskerar i många fall att hamna i ett begriplighetens tyranni varigenom det heliga osynliggörs och trivialiseras.

I en tid som alltmer förlorat känslan för det heliga blir det angeläget att återerövra heligheten. Inte minst i högmässan, inte minst i dess språk och uttrycksformer. En värld utan helighet, utan känsla för och erfarenhet av det heliga blir inte bara en fattigare utan en farligare värld. Det gör skillnad att när vi håller Någon för helig så smittar heligheten av sig på varandra. Människan har behov av och längtar efter helighet likaväl som hon även skyr den därför att den avslöjar vår otillräcklighet.

Svenska folkets vilja att bevara kyrkobyggnaderna handlar kanske inte bara om kulturarv utan om helighet, att varje by, bygd och stad behöver helighetens platser för att inte utarmas. Hur påverkas vi om våra städer bara har shoppingstråk och gallerior men inga kyrkor? Biosalonger, träningslokaler och sportarenor men inga heliga rum för tillbedjan? Vad händer i en värld där det som »ger livet dess värde inte är dess omätbara helighet utan dess högst mätbara lycklighet» (Göran Rosenberg). Från det heliga till det lyckliga? Är det en god förändring? Förlusten av känslan för det heliga kan visa sig vara avgörande för vår människosyn och livskänsla.

Men förändringen är mer än så, den är också från det heliga till det triviala, till det lättfångade, sötade och sockrade. Från Lejonet av Juda till musen Mysige Musse? Från att vi som människor böjer oss inför den Helige till att den Helige böjer sig för människan? Det berättas att en rabbin, som fick frågan hur det kom sig att Gud visade sig oftare för folk i gamla tider än i vår tid, svarade: »I våra dagar finns det inte längre någon som kan buga sig tillräckligt djupt ... »

Inkarnationens utgångspunkt är Guds helighet, att Gud den oändlige, evige, ofattbare – att Gud bortom alla mänskliga föreställningar, att Gud som är högre och större, upphöjd långt över människan – blir människa och delar hennes villkor. Men Guds människoblivande betyder varken trivialisering eller banalisering utan dårskapen ligger just i paradoxen av att helighet och barmhärtighet förenas i Guds Son. Om heligheten som inkarnationens startpunkt förbises går storheten och dårskapen i Kristusuppenbarelse förlorad. Den barmhärtige, den i världen nedstigne och förnedrade är också den helige och oändlige.

Att göra det svårförstådda begripligt är som sagt pedagogikens uppgift. Så är fysik, kemi och matematik ingenting ofattbart, även om det kan vara svårt att fatta för den oinitierade. Men att göra det ofattbara fattbart kan däremot leda fel. Det finns en gräns där pedagogiken blir helighetens fiende och där ambitionen att också göra det outgrundliga begripligt faller ned i banalitetens trask.

Alltför ofta hamnar sådana böner och formuleringar i förslaget till ny kyrkohandbok. Det är visserligen berömvärdt att mycket av det bästa från 1986 års handbok har behållits, men det är klandervärdt att formuleringar som närmast är dagsedlar har fått komma med. Vad prästen eller någon annan som leder bönen kan formulera spontant är en sak, vad som stadfästs i en av Svenska kyrkan antagen kyrkohandbok är en annan. Inte minst flera av de föreslagna inledningsorden går över gränsen till det triviala och ligger på julklappsrimmens nivå. Men även i övrigt som i t.ex. syndabekännelserna och löftesorden finns formuleringar som är ytterligt tveksamma. Formuleringarna i en kyrkohandbok måste tåla att slitas på. Lika lite som den för ögat lättfångade hötorgskonsten tar plats på de stora nationalmuseerna, så tål inte de tillfälligt bländande formuleringarna att nötas på.

Problemet är inte att texterna uttrycker en tveksam teologi, även om så också ibland kan vara fallet, utan att språket mist känslan för det heliga, vilket får till följd att teologin ofta blir utan rymd, utan förundran, utan bävan inför det oanade. Den pedagogiska ambitionen gör gudstjänsten stum, den tycks inte ha någonting annat att säga än de i handboken ofta upprepade fraserna: Gud är här, Gud är nära. Det blir någon sorts handboksvariant av graffiti: Kilroy was here ... Banalitetens problem är att den krymper tillvaron genom att inte öppna för den Outgrundlige, den Helige, den som inte ens himlarnas himmel rymmer. Eller för att säga det på ett annat sätt: Vem kan inte bli ateist inför dessa gosenalleformuleringar?

Än mer märkliga blir formuleringarna i ljuset av ärkebiskopens valspråk: Gud är större. Och det må vi verkligen hoppas, att Gud är större än vad fraserna i handboken uttrycker. Eller för att anknyta till den förre ärkebiskopens formulering: Gud bortom gud – Gud bortom alla mänskliga föreställningar. Vart tog det vägen?

Ett av mässans och eukaristins många namn är *mysterion*, Mysteriet. Därmed antyds hur mässan både döljer och uppenbarar vad som annars enbart är oåtkomligt och hemlighetsfullt. När mässan firas öppnas en dörrglipa till det outgrundliga, till det mysterium som Gud är. Det finns något grandios över mässan eftersom Kyrkan påstår att himmelriket där är nära. Synligt och osynligt nuddar vid varandra, tid och evighet, förgängligt och oförgängligt, orent och rent, den kluvna människan och den Treenige Guden. Vi är i världen och vi är inför Guds tron i himlen och står i gemenskap med änglar, helgon och kristna i alla tider. Söndag efter söndag firar Kyrkan mässa, en andningspaus i tidens flöde. Men det paradoxala är att mässan pekar utöver tidens och rummets gränser, vi är både i ögonblickets *nu* och i ett *ännu inte*.

Om inte mässan gestaltar båda perspektiven går något avgörande förlorat. Hela vårt samhälle behöver förnyad respekt och plats för det heliga. Därför blir det desto allvarligare när handboksförslaget inför pedagogiska formuleringar på helighetens bekostnad.